

УДК 343.13

Г.В. РОСЬ, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ключові слова: підстави до закриття кримінального провадження, умови закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності

У зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. (далі – КПК України) зазнав певних змін як процесуальний порядок закриття кримінального провадження, так і підстави до такого закриття. Тож, постає необхідність дослідження даного питання.

Інститут закриття кримінального провадження (кримінальної справи – відповідно до КПК України 1960 р.) постійно перебуває у полі зору науковців. Різним аспектам цього інституту присвячені роботи таких відомих вчених, як Ю.М. Грошевий, П.М. Давидов, А.Я. Дубинський, М.В. Жогін, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, Г.М. Міньковський, М.М. Михеєнко, Д.Я. Мирський, П.П. Михайленко, В.Т. Нор, В.М. Савицький, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, Ф.Н. Фаткуллін, В.П. Шибіко, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило та інших. Проте більшість досліджень зазначеної тематики проводилася ще в період існування СРСР.

На сучасному етапі розвитку української держави проблеми закриття кримінального провадження досліджували у своїх роботах, зокрема С.М. Благодир, Г.І. Глобенко, Р.І. Матюшенко, Н.З. Рогатинська, О.Є. Соловійова, П.Л. Степанов та інші науковці. Проте, ці роботи висвітлюють питання закриття кримінального провадження відповідно до положень КПК України 1960 р., отже не враховують змін в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України. Тому метою

статті є дослідження особливостей правової регламентації підстав до закриття кримінального провадження.

Згідно з частиною 1 статті 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
 - 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
 - 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
 - 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
 - 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
 - 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
 - 7) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
 - 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;
 - 9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 92 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.
- Також, відповідно до частини 2 статті 284 КПК України, кримінальне провадження закривається судом:
- 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
 - 2) якщо прокурор відмовився від підтримання обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України;
 - 3) досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення,

передбачені статтею 212 КК України, відповідно до підрозділу 92 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Крім того, відповідно до частини 3 статті 284 КПК України, провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи.

Можливість закриття кримінального провадження передбачається також іншими нормами КПК України – частиною 6 статті 340 (у зв'язку з повторним неприбуттям в судові засідання потерпілого, який підтримує обвинувачення в суді після відмови прокурора від державного обвинувачення), частиною 2 статті 501 (у зв'язку з недоведеністю суспільно небезпечного діяння або вчиненням його неповнолітнім у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру), частиною 3 статті 513 (у зв'язку зі встановленням, що суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення не було вчинено або вчинено іншою особою, а також у зв'язку з не доведеністю вчинення особою суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру), частиною 4 статті 513 (у зв'язку зі встановленням, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила у стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала потреба в застосуванні примусових заходів медичного характеру в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру). Але й перелік усіх підстав, які містяться у КПК, не є вичерпним. Тож, ми не погоджуємося з авторами [1, с.25–26], які говорять про вичерпність підстав до закриття кримінального провадження, визначених статтею 284 КПК.

Особливістю правового регулювання умов закриття кримінального провадження є те, що вони передбачені не тільки у КПК України, але і в інших законах, включаючи Конституцію України.

Так, згідно з частиною третьою статті 80 Конституції України та частиною першою статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» [2, с.48] від 17.11.1992 р. народного депутата України не може бути без згоди Верховної Ради України притягнуто до кримінальної відповідальності, затримано чи заарештовано. У рішенні Конституційного Суду України (справа про депутатську недоторканність) зазначається, що згода Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності має бути одержана до пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину (пункт 1.3). У разі пред'явлення громадянину України обвинувачення у вчиненні злочину та (або) його арешту до обрання народним депутатом України подальше кримінальне провадження стосовно такого депутата може бути продовжено за наявності згоди Верховної Ради України на його притягнення до кримінальної відповідальності та (або) перебування під вартою (пункт 1.4) [3, с.13].

Зазначене дає підстави вважати, що кримінальне провадження, в якому є відмова Верховної Ради України дати згоду на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України неможливе, а тому підлягає закриттю.

Також, згідно з частиною першою статті 105 Конституції України, Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень. «Положення частини першої статті 105 Конституції України, – зазначається у рішенні Конституційного Суду України (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України), – треба розуміти так, що Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа (за чинним КПК України – розпочате досудове розсліду-

вання. – Прим. автора)» (пункт 1.1) [4]. Таким чином, реалізована кримінальна відповідальність щодо Президента України може бути тільки після того, як він припинить виконання своїх повноважень.

Усунення з поста Президента України здійснюється Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (частина перша статті 111 Конституції України). Підставою усунення з поста Президента України є прийняття рішення Верховною Радою України про звинувачення Президента України, яке повинно бути підтверджено висновком Конституційного Суду України про додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та висновком Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину. На підставі такого рішення Верховна Рада України приймає постанову про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Отже, неприйняття Верховною Радою України постанови про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (або у зв'язку з відсутністю згоди самої Верховної Ради України, або у зв'язку з відсутністю висновку Конституційного Суду України чи Верховного Суду України) є підставою для закриття розпочатого кримінального провадження. Але не можна визнати правильним те, що сам факт відсутності згоди певних органів на притягнення до відповідальності окремих категорій осіб може бути підставою для закриття кримінального провадження, хоча саме це й передбачає чинне законодавство.

Крім того, КК України визначає випадки, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності, зокрема, у зв'язку з малозначністю діяння (частина друга статті 11 КК); приготуванням до злочину невеликої тяжкості (частина друга статті 14 КК); за наявності обставин, які виключають злочинність діяння (розділ VIII Загальної частини КК) та ін. У зв'язку з цим розпочате кримінальне прова-

дження підлягає закриттю. Таким чином, ці обставини визначають ще одну групу підстав до закриття кримінального провадження.

Також КК України передбачає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК), яке здійснюється судом шляхом закриття кримінального провадження. Відтак, це ще одна група підстав до закриття кримінального провадження.

Передбачає КК України і спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені нормами Особливої частини КК України. Так, відповідно до частини п'ятої статті 110², частини другої статті 111, частини другої статті 114, частини третьої статті 175, частини четвертої статті 212, частини четвертої статті 212¹, частини другої статті 255, частини шостої статті 258, частини другої статті 258³, частини четвертої статті 258⁵, частини шостої статті 260, частини третьої статті 263, частини четвертої статті 289, частини четвертої статті 307, частини четвертої статті 309, частини четвертої статті 311, частини п'ятої статті 321, частини четвертої статті 321¹, частини п'ятої статті 354, частини четвертої статті 401 КК, за наявності передбачених ними умов особа звільняється від кримінальної відповідальності. А оскільки таке звільнення, так само, як і за обставинами, передбаченими розділом IX Загальної частини КК України має відбуватися шляхом закриття кримінального провадження, отже, це ще одна група передбачених законом підстав до закриття кримінального провадження.

Слід зазначити, що у теорії кримінального процесу поряд з підставами, виокремлюють також умови закриття кримінального провадження, тому вважаємо за необхідне визначитися з розмежуванням зазначених понять, та їх співвідношенням з так званими «підставами звільнення від кримінальної відповідальності».

Деякі автори вважають матеріально-правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності одночасно й кримінально-процесуальними підставами закриття кримі-

нального провадження [5, с.114–115]. На наш погляд, не можна ототожнювати кримінально-правові та кримінально-процесуальні підстави. Як вірно зазначає Л.М. Карнеєва, на відміну від кримінально-правової підстави, якою є факти об'єктивної дійсності, кримінально-процесуальна підстава формується за правилами доказування як таке відображення фактів, котре дозволяє вважати ці обставини достатньо доведеними. Без такого чіткого відмежування ми неминуче будемо змішувати кримінально-правові та кримінально-процесуальні підстави [6, с.87].

Теорія кримінально-процесуального доказування виходить з того, що підставою прийняття будь-якого кримінально-процесуального рішення слугує сукупність фактичних даних, які встановлюють певні обставини. Отже, підставою для прийняття рішення про закриття кримінального провадження буде доведеність певних фактів, а не об'єктивно існуючі фактичні обставини, з якими закон пов'язує прийняття процесуального рішення [7, с.13–14]. Самі ж ці обставини, як вірно зазначає все та ж Л.М. Карнеєва, можна розглядати лише як кримінально-правову підставу, яка дає право на звільнення від кримінальної відповідальності [8, с.28–31], так само, як й інші підстави, які не передбачають такого звільнення, та містяться в КПК.

Оскільки закриття кримінального провадження завжди пов'язане зі встановленням не однієї, а сукупності обставин, прийняття ж будь-якого правового рішення, як і рішення про закриття кримінального провадження, складається з двох основних етапів: збирання та оцінка інформації, яка приводить до висновку про наявність (відсутність) окремих умов та ознак, необхідних для прийняття рішення; та власне прийняття рішення про дію на підставі опрацьованої інформації [7, с.19]. Вважаємо, що слід погодитися з О.В. Волинською, яка під умовами закриття кримінального провадження розуміє події, факти, обставини, які супроводжують інше явище – власне закриття кримінального провадження [9, с.84].

У законі задля зручності використовується концентроване відображення суті та характеру сукупності тих обставин, які необхідні для прийняття процесуального рішення, й які прийнято іменувати підставами до закриття кримінального провадження.

Тож, законодавством України передбачено значну кількість підстав до закриття кримінального провадження, й далеко не всі з них містяться у КПК.

Відсутність у КПК єдиної системи підстав до закриття кримінального провадження, багато з яких передбачено іншими нормативно-правовими актами, а також недосконалість процесуального порядку закриття кримінального провадження щодо одних підстав та відсутність такого взагалі щодо інших, ускладнює правозастосовну практику із закриття кримінального провадження, не сприяє правильному застосуванню закону, а, отже, й законності прийняття рішень. В той час, як за порукою законності прийняття відповідного процесуального рішення є саме наявність у кримінальному процесуальному законі вичерпного переліку підстав і чітке визначення порядку закриття кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляш А. О. Закриття кримінального провадження за новим КПК України: деякі питання / А. О. Ляш, С. М. Благодир // Адвокат. – 2013. – № 1 (48). – С. 25–28.
2. Закон України «Про статус народного депутата України» : від 17.11.1992 р., № 2790–XII // ВВР України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
3. Рішення Конституційного Суду України : від 27.10.1999 р., № 9-рп/99 // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 10. – С. 7–13.
4. Рішення Конституційного Суду України : від 10.12.2003 р., № 19-рп/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>.
5. Дубинский А. Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварите-

льного расследования : учеб. пособие / Анатолий Яковлевич Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1973. – 124 с.

6. Карнеева Л. М. Доказывание в советском уголовном процессе и основание процессуальных решений / Л. М. Карнеева // Советское государство и право. – 1981. – № 10. – С. 85–90.

7. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы / Полина Абрамовна Лупинская. – М. :

Юрид. лит., 1976. – 168 с.

8. Карнеева Л. М. Развитие основных понятий теории доказательств в советском уголовном процессе / Л. М. Карнеева // Социалистическая законность. – 1978. – № 2. – С. 28–31.

9. Волынская О. В. Прекращение уголовного дела и уголовного преследования: теоретические и организационно-правовые проблемы : монография / Ольга Владимировна Волынская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 351 с.

Ros G. V. Особливості правового регулювання підстав до закриття кримінального провадження / Г. В. Рось // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 200–204 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_36.pdf

Досліджуються особливості правової регламентації підстав до закриття кримінального провадження, здійснюється розмежування «підстав» та «умов» закриття кримінального провадження, а також їх співвідношення з «підставами звільнення від кримінальної відповідальності».

Ros A.V. Особенности правового регулирования оснований для прекращения уголовного производства

Исследуются особенности правовой регламентации оснований для прекращения уголовного производства, осуществляется разграничение «оснований» и «условий» прекращения уголовного производства, а также их соотношение с «основаниями освобождения от уголовной ответственности».

Ros H.V. Some Features of Legal Regulation of Grounds for Closure of Criminal Proceedings

The author of the article studies some features of legal regulation of grounds for closure of criminal proceedings, differentiates «reason» and «conditions» for closure of criminal proceedings, as well as their correlation to «grounds for exemption from criminal responsibility».